

УДК 027.53(477.42):93

Ірина Приймак,
аспірантка НБУВ

ЖИТОМИРСЬКА ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

У статті висвітлюються питання створення однієї з перших на Волині публічних російських бібліотек.

Ключові слова: бібліотека, Російська імперія, історія бібліотечної справи.

XIX ст. в історії імперської Росії позначилось низкою позитивних подій в освітньому та культурному житті країни. Це, зокрема, стосується створення в губернських містах мережі публічних бібліотек, які у своєму розвитку пройшли два періоди: 1) час до 60-х років XIX ст., коли бібліотеки виникали з ініціативи приватних осіб; 2) після 60-х років – адміністративний період, у який було засновано більшу частину таких бібліотек [1, с. 259]. Саме в другий період були відкриті найбільші публічні бібліотеки в Україні: 1865 р. – у Кам'янці-Подільському, 1866 р. – у Києві, Харкові, Житомирі, 1872 р. – Херсоні, 1877 р. – у Чернігові [6, с. 10].

Метою цього пошуку є більш детальне вивчення історії створення Житомирської російської публічної бібліотеки – однієї з перших на Волині.

Її історія сягає далекого 1866 р., коли 10 (23) квітня в присутності багаточисленної публіки, яка складалась з осіб усіх станів, здійснено молебень із освяченням води [8, с.11] та було урочисто відкрито бібліотеку в губернському місті Житомирі. До того часу найбільшою бібліотекою в місті була бібліотека Першої житомирської чоловічої гімназії, яка станом на 1866 р. нараховувала «4534 твори у 9486 томах російською, польською, французькою, німецькою, латинською, грецькою та італійською мовами; 204 назви періодичних видань у 2459 томах, а також 47 атласів і 105 географічних карт» [2, с. 24]. Крім того, існували бібліотека католицької духовної семінарії, а також приватні книжкові колекції відомих житомир'ян – лікаря Е. Галле, єпископа Боровського, а також Й. Собкевича, Е. Венжа, В. Гурського, К. Коморницького.

Активні перемовини щодо відкриття публічних бібліотек розпочалися ще в першій половині XIX ст., проте часом появи мережі публічних

бібліотек можна впевнено назвати другу половину того ж століття, оскільки саме тоді вони масово відкривалися не лише у великих губернських, а й у земських і повітових містах.

У 60-х роках XIX ст. Житомир нічим не виділявся серед інших губернських міст. Його населення, за різними джерелами, становило від 30 до 40 тис. осіб, тут були і поляки, і росіяни, євреї, татари, німці. Усе це – населення, яке мало між собою занадто мало спільного, майже нічого, так характеризував Житомир В. Боцяновський у своїй праці «Публічна бібліотека в Житомирі (з приводу її 25-річчя)» [1, с. 260]. Найбільш освіченим було польське населення міста, а також чиновники, що приїздили з великоруських губерній. Вони швидко засвоювали польську мову, звичаї, для них потрібне було відповідне товариство, відповідні розваги... [1, с. 261]. Отже, у Волинській губернії активно поширювалась польська культура та звичаї, з якими і намагалася боротися російська влада. Важливу роль у цьому процесі, до речі, відіграло заснування публічних бібліотек. Саме вони мали на меті підтримати та розвинути освіту на засадах російської народності [8, с. 3]. Цю ідею висловив у своєму листі від 11 квітня 1864 р. до волинського губернатора М. Черткова генерал-губернатор південно-західного краю М. Анненков. Він також просив відшукати кошти на відкриття бібліотеки в Житомирі.

У результаті перемовин на найвищому державному рівні було вирішено відкрити три бібліотеки в південно-західному краї та виділити на їх утримання 9 тис. руб., а надалі, протягом трьох років, щорічно виділяти ще від 1 до 2 тис. руб. Більше того, М. Чертков звернувся до житомирської громади з проханням сприяти відкриттю бібліотеки та, за можливості, жертувати кошти на її заснування.

Одночасно зі збором коштів розроблявся примірний статут бібліотеки, що відображав основні засади її діяльності. Нарешті, 5 липня 1865 р., його було офіційно затверджено міністром внутрішніх справ.

Основні положення статуту наводить дослідник І. Рудченко у своїй роботі «Десять років Житомирської Російської публічної бібліотеки (1866–1876)»:

- бібліотека створюється під безпосередньою опікою генерал-губернатора;
- складається з російськомовних книжок;
- її членами є особи, які щорічно вносять не менше 5 руб., а пожиттєвими членами-засновниками – особи, які одноразово пожертвували 100 руб.;
- завдує бібліотекою розпорядчий комітет, що складається з п'яти

осіб (з 1869 р. до складу комітету введено шостого представника – директора міської гімназії);

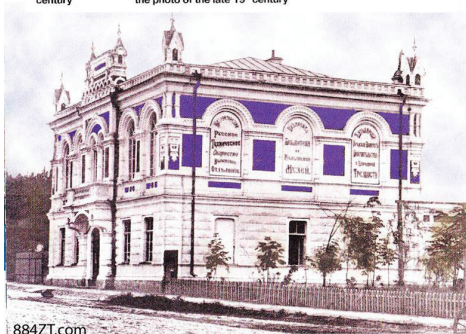
– бібліотека має щорічно скликати збори, на яких заслуховується звіт про її роботу; звіт друкується в міських губернських відомостях;

– право користуватися бібліотекою має все доросле населення (з 14 років), але можливість безоплатного доступу до книжок та періодичних видань надається лише членам бібліотеки; з інших осіб беруть плату за користування її послугами [8].

15 жовтня 1865 р. волинський губернатор скликав засідання, у якому брали участь засновники бібліотеки, де було обрано розпорядчий комітет. 22 жовтня того самого року відбулося його перше засідання, на якому розглянуто питання початкового облаштування бібліотеки, що тривало до квітня 1866 р. У цей час укладаються «Додаткові правила бібліотеки», які 3 лютого 1866 р. затверджує губернатор.

З часу свого заснування бібліотека розміщувалася в одному з флігелів губернаторського будинку на вулиці Київській [4, с. 16], а в нове, спеціально пристосоване приміщення вона переїхала приблизно через 30 років – у 1897 р. Для цього збудували двоповерхову муровану будівлю на Пушкінській вулиці (рис.). На першому поверсі розташовувалося книгосховище, кімната для абонементів, квартира для сторожа бібліотеки, на другому – читальна зала та музей, який саме почав формуватися [9, арк. 3]. Нині тут обласна бібліотека для дітей.

- Будинок Публічної бібліотеки на Пушкінській вулиці. Пам'ятка архітектури (1897) знімок кінця XIX ст.
- Здание Публичной библиотеки на Пушкинской улице. Памятник архитектуры (1897). – снимок библиотеки конца XIX ст.
- The building of the public library on Pushkinska Street. An architectural relic of the 19th century the photo of the late 19th century

884ZT.com

Рисунок

Книжковий фонд публічної бібліотеки м. Житомир спочатку був небагатим і нараховував усього 2223 книги – популярні наукові книжки,

художні твори російських письменників, деякі історичні твори. Користувалися ними 610 читачів. Читальню відвідували лише 59 осіб [5, с. 18].

До 1867 р. бібліотека в м. Житомир, як і інші публічні бібліотеки південно-західного краю, перебувала в підпорядкуванні Міністерства народної освіти, а з 1867 р. – Міністерства внутрішніх справ. У 1871 р. до адміністративного нагляду додався нагляд з боку духовенства [3, с. 30].

Таким чином, публічна бібліотека м. Житомир має майже 150-річну історію. За цей час вона переїхала у велике сучасне приміщення на Новому бульварі (1979) та значно розширила свої фонди. У 1937 р. (рік утворення Житомирської області) бібліотека отримує статус обласної і стає інформаційно-методичним та координаційним центром з питань бібліотекознавства та бібліографії для бібліотек усіх систем і відомств області. Розпорядженням голови Житомирської обласної державної адміністрації від 22.11.2007 р. № 393 «Про присвоєння обласній універсальній науковій бібліотеці Житомирської обласної ради імені Олега Ольжича» бібліотеці було присвоєно ім'я О. Ольжича – нашого земляка, учасника українського визвольного руху, визначного громадсько-політичного діяча, вченого, поета і публіциста [7].

Список використаних джерел

1. *Боцяновський В.* Публичная библиотека в Житомире (По поводу её 25-летия) / Владимир Боцяновский // Киевская старина, 1891. – т. 34. – С. 254–283.

2. *Карліна О. М.* Бібліотеки на Волині в першій половині XIX ст. / О. М. Карліна // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : матеріали Всеукраїнської наук.-краєзн. конф. до 130-річчя Житомирської обласної наукової універсальної бібліотеки 23–25 травня 1996 р. / відп. ред. Костриця М. Ю. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 23–24.

3. *Карліна О. М.* Становлення і розвиток Житомирської публічної бібліотеки та її культурно-освітній потенціал у XIX – на початку XX ст. / О. М. Карліна // Наук. вісн. Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Секція: Історичні науки. – 2008. – № 11. – С. 29–35.

4. *Костриця М. Ю.* Обласна наукова бібліотека: сторінки історії / М. Ю. Костриця // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : матеріали Всеукраїнської наук.-краєзн. конф. до 130-річчя Житомир. обл. наук. універсальної б-ки

23–25 травня 1996 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 15–17.

5. *Пивоваров В. А.* Скарбниця знань (130 років Житомирській обласній універсальній науковій бібліотеці) / В. А. Пивоваров // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : матеріали Всеукраїнської наук.-краєзн. конф. до 130-річчя Житомирської обл. наук. універсальної б-ки 23–25 травня 1996 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. – Житомир : ВКФ «Поліграфіка», 1996. – С. 17–19.

6. *Радзівіло А. А.* З історії публічних бібліотек України у другій половині XIX ст. – першому десятиріччі XX ст. (З архівних матеріалів) / А. А. Радзівіло // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. пр. – Київ, 1995. – Вип.1. – С. 9–15.

7. Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації від 22.11.2007 № 393 «Про присвоєння обласній універсальній науковій бібліотеці Житомирської обласної ради імені Олега Ольжича» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://www.zhitomir-region.gov.ua/docs.php>. – Дата доступу: 7.07.2012. – Назва з екрана.

8. *Рудченко І.* Десять лет Житомирской Русской публичной библиотеки (1866–1876) / Иван Рудченко. – Житомир : Губернская типография. – 1876. – 55 с.

9. Центральний державний історичний архів України у Києві, ф. 442, оп. 657, спр. 57.